

Asutawa Kogu

3. istungjärk. **Protokoll nr. 117 (20).**

1920. a.

Asutawa Kogu koosolek 19. märtsil
1920. a. kell 5 p. l. Toompea lossi
Walges saalis.

Kokku on tulnud 96 Asutawa Kogu liiget.

Walitsuse lauas: peaminister **J. Tõnisson**, haridusminister **K. Treffner**, kohtuminister **J. Jaakson**, rahaminister **J. Kukk**, välisminister **A. Birk**, teedeminister **E. Säkk** ja toitlusminister **J. Kriisa**.

P ä e w a k o r d:

1. Wabariigi Walitsuse wastamine arupärimise peale 1920. a. eelarwe sisseandmise kohta Asutawale Kogule.

2. Määrus Wabariigi Walitsuse õiguste kohta riigiasutuste koosseisude ja riigiteenijate palkade asjus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

3. Awalikkude algkoolide seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretääri kohal abisekretäär **A. Jürman**.

1. Päewakorra Juhataja A. Rei:
täiendamine. Awan Asutawa Kogu koosoleku. On tehtud ettepanek wõtta päewakorda weel üks punkt — komisjonide täiendawad walimised — nimelt esimese päewakorrapunktina. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

2. Komisjonide Asutawa Kogu nime täiendawad peale on tulnud rhs. walimised. Seljamaa poolt teadanne, kes ennast välisasjade komisjoni liikme kohustest wabastada palub.

A. Anderkopp (töer.): Panen ette walida rhs. Seljamaa asemele rhs. Strandman.

Juhataja **A. Rei**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rhs. Strandman walitud.

3. Wabariigi Walitsuse wastamine arupärimise peale 1920. a. eelarwe sisseandmise kohta Asutawale Kogule, läbirääkimised ja ülemineku-wormeli wastuwõtmine.

Rahaminister **J. Kukk**: Austatud rahwasaadikud! Asutawa Kogu järelepärimise peale 3. weebbruarist 1920. a., miks ei ole Wabariigi Walitsus 1920. a. eelarwet sisse andnud siinamaale ja teiseks, millal kawatseb ta

seda teha, — on mul au ette kanda järgmine eelarwe-komisjoni seletus:

1920. a. eelarwet ei olnud wõimalik 31. jaanuariks Wabariigi Walitsusel Asutawale Kogule ettepanemiseks ära anda, sest et suurem osa ministereid oma eelarwed alles jaanuari wiimastel päewadel rahaministeeriumile esitasid. Kahe suurema ministereid, kaubandus-tööstusministeeriumi ja teedeministeeriumi eelarwed jõudsid eelarwe-komisjoni alles 5. weebbruaril. Sõjaministeeriumi eelarwe pole weel tänapäewani walmis, niisama pole haridusministeerium suutnud ära anda Tartu ülikooli eelarwet 1920. aasta kohta.

Eelarwe-komisjonil on weel arutada teedeministeeriumi, rahaministeeriumi ja weel esitamata Tartu ülikooli eelarwed. Teedeministeeriumi eelarwe arutamine pidi algama 10. selle kuu päewal, kuid riigikontroll awaldas nii kiire arutamisele-wõtmise wastu protesti, sest riigikontrollil olla wõimatu poolteise nädala jooksul — teedeministeeriumi eelarwe anti ära eelarwe-komisjonile 5. weebbruaril, riigikontrollile aga weel warem — ennast eelarwe-materjaalidega põhjalikult tutvustada ja palus tungiwalt arutamist edasi lükata 16. weebbruarini, teatades, et wastasel korral riigikontrolli esitaja komisjoni tööst eemale jääb.

Lõpuks lepiti kokku läbiwaatamisele asuda 14. weebbruaril. Rahaministeeriumi eelarwe, mis riigikontrolli alles 9. selle kuu päewal saadeti, wõib arutamisele tulla ka alles pärast teedeministeeriumi eelarwe läbiwaatamist. Teedeministeeriumi eelarwe läbiwaatamiseks eelarwe-komisjonis kulub ära vähemalt 6—7

päewa, rahaministeeriumi ja Tartu ülikooli eelarwete peale 1—2 päewa.

Peale selle tulewad mõned päewad pühendada juba läbiwaadatud eelarwetes mitmesugustel põhjustel lahtiseksjäänud küsimuste lõpuliikumiseks ja protokollide redigeerimiseks, nii et riigi väljaminekute eelarwete läbiwaatamine eelarwe-komisjonis, ilma sõjaministeeriumi eelarweta, saab kestma umbes 27. weebruarini. Nii et riigi sissetulekute ja väljaminekute eelarwe edasiandmine Asutawale Kogule mitte enne 15. märtsi sündida ei wõi, sest andmed riigi sissetulekute kohta pole ka weel lõpuliikumiseks selgitatud. Otsekoheste maksude peawalitsus pole oma kawadega esinenud.

Et ministeeriumid eelarwe asjus nendele ettepanud tähtaegadest kinni pole pidanud, tuleb seletada erakorraliste oludega. Üks wiiwitamise peapõhjustest oli teadmatus sõja- ja rahuküsimuses ja asjaolu, et esimese tegewusaasta aruanne alles puudub, kuid ka suurel määral meie riigiasutuste wilumatus eelarwe praktikas ja wõib olla mitmes riigiasutuses distsipliini puudus.

Wõib olla on mitmes riigiasutuses praegu eelarwe Wabariigi Walitsusele esitatud, kuid selle läbiwaatamine nõuab ka weel kaks wõi kolm koosolekut.

Nii et küsimise esimese poole peale oleks wastatud eelarwe-komisjoni seletuse ettekandmisega. Teise küsimise peale, millal Wabariigi Walitsus seda teha wõib, pean wastama, et see alles tulewa nädala lõpul sündida wõib ja mitte warem. See oleks õieti seletus mõlemate küsimiste peale. Walitsus oleks wõinud seda otsekohe esimesel koosolekul ära anda, kuid kahjuks ei olnud mina koosolekul ja sellepärast on ka seletus niikaua wiibinud.

K. Wirma (sd.): Rahaministri seletuse järele ei wõidud eelarweid sellepärast Asutawale Kogule esitada, et nende läbiwaatamist pole jõutud lõpule wiia. Muuseas toonitas rahaminister, et riigikontroll olla palunud, kui ma ei eksi, teedeministeeriumi eelarwe läbiwaatamiseks teatud tähtaega, siis alles wõida rahaministeeriumi eelarwe komisjoni läbiwaatamiseks anda, ning siis walitsuse koosolekul ette panna. Neid wahekordi, mis siin tekiwad, tuleks lähemalt waadata. Meil on õige huwitaw kord tekkinud, kuidas meie eelarweid läbi waadatakse. Kõigepealt seatakse eelarwe wastawates

ametkondades kokku, siis antakse ministeeriumidesse läbiwaatamiseks, see on muidugi loomulik. Siis see eelarwe pannakse ministeeriumide poolt Wabariigi Walitsusele ette, Wabariigi Walitsus annab selle rahaministeeriumi juures olewa eelarwe-komisjoni kätte. Nüüd on aga riigikontroll nõudmise üles seadnud, et ühel ajal, kui eelarwed lähewad eelarwe-komisjoni kätte, kõik materjaal ka riigikontrolli läheks. Ja mis teeb riigikontroll siis nende materjaalidega? Tema waatab need materjaalid oma korda samamoodi läbi, nagu seda eelarwe-komisjonis tehakse: koha pealt kutsutakse wastawate ametkondade esitajad jne. Enne, kui seda asja rahaministeeriumis läbi waadatakse, peab see asi kõik enne riigikontrollis läbi waadatud saama. Kui nõndawiisi on, nagu rahaminister seletas, et riigikontroll nõudis omale poolteist nädalat aega, siis saan ma aru, et seda selleks tarwis on, et riigikontrolli kutsuda ametkondade esitajaid ja waadata eelarwe läbi selle otsustabekohasuse mõttes. Nimelt teedeministeeriumi maanteede eelarwe on sealt täiesti ümbertöötatult wälja tulnud. Nüüd on küsimus, kes selle eelarwe eest wastutaja on, kas ministeerium wõi riigikontroll, kes eelarwe ümber töötab. Ma arwasin, wahest on niisuguse eelarwete läbiwaatamise korra kohta riigikontrolli poolt ekslikud arwamised, aga rahaministri seletusest sain aru, et see tõesti nii on, et riigikontroll on nõudnud omale teatawat aega eelarwete läbiwaatamiseks ja tegelikult waadatakse seal neid eelarweid samamoodi läbi, kui rahaministeeriumi eelarwe-komisjonis. Tähen-dab seda tööd, mis riigikontrollis tehakse, tehakse pärast uuesti rahaministeeriumi eelarwe-komisjonis ja kui see asi sealt on läbi läinud, siis hakkab üks kolmas ja nimelt Asutawa Kogu rahaasjanduse komisjon läbiwaatamise tööd uuesti. Nõnda on meie riigis tarwilikuks loetud kolmest ühesugusest astest lasta neid eelarweid läbi käia ja ühtemoodi waadata, kuhu peab ministeerium wastawa hulga ametnikke saatma, ja ametnikud peawad selleks töös olema, et esimene osa riigikontrollis, teine osa rahaministeeriumi eelarwe-komisjonis ja kolmas osa Asutawa Kogu rahaasjanduse komisjonis eelarweid läbi waatawad. Lõppude-lõpuks tuleb siis Asutawasse Kogusse weel eelarwe läbiwaatamiseks. Nii mekordse läbiwaatamise tagajärgedega tuleb seletada seda wahekorda, et lõp-

pude-lõpuks ei saada eelarweid mitte õigel ajal esitada, nagu esialgselt kawatsetud on. Teatawasti oli mitu kuud läinud aastal — kui ma mitte ei eksi, sai oktoobrikuus selleks rahaministri poolt samme astunud ja nõutud, et õigel ajal saaksid eelarwed esitatud. Nüüd on meil näha niisugusest seletusest, nagu täna siin kuulsime, et seda ei ole teha jõutud. Meie oma riigis ei tohiks mitte jõudusid niimoodi raisata, ja selle kõrwaldamiseks peaks tingimata mingisugune seisukoht loodama, et niisugused üleaarused wahekorrad saaksid kõrwaldatud. Nõnda on küsimus, mis jaoks peaks riigikontrollil tarwilik olema niimoodi seda asja läbi waadata, nagu ta seda teeb. Minu teada ei käinud riigikontroll seda teed ka siis mitte, kui ei olnud Asutawat Kogu ja niisugust seadusandliku asutuse komisjoni, kus neid eelarweid läbi waadati, waid siis saadi läbi ainult sellega, et rahaministeeriumi eelarwe-komisjoni tulid kokku wastawate asutuste esitajad ja seal waadati üks kord eelarwed läbi. Kui nüüd aga Asutaw Kogu oma rahaasjanduse komisjoni sisse seadis, siis selle kõwenduseks on nähtawasti riigikontroll uue asutuse sisse seadnud ja seal minnakse wälja otstarbekohasuse seisukohast — sest muud moodi ei saa seda mitte seletada, kui riigikontroll terve eelarwe ümber töötab, siis saab seda ainult otstarbekohasuse seisukohast wälja minnes teha, wastasel korral ei saaks ma sellest aru ja sellega wõtab meie riigikontroll terve meie riigi walitsemise oma kätte ja ministeeriumid jääwad selle majandusliku külje wastutusest täiesti wabaks, sest riigikontroll wastutab kõigi eest, tema otsustab otstarbekohasuse seisukohta nii wõi teisiti. See seisukoht ei ole minu meelest õige. Nüüd selle kohta, mis mõtleb walitsus selles asjas teha, oleks wast seda öelda, et meie praegune wahekord ei ole teatud wiisil mitte selge. On teada, et mõne uuestiloodud ametkonna ametnikud, wõi suurendatud ametkondade teenijad, pole palka saanud sellepärast, et ei ole eelarwe kinnitatud ja muuseas on walitsuse poolt Asutawale Kogule esitatud seaduseelnõu, mille järele antakse walitsusele õigus $\frac{1}{12}$ sellest eelarwest, mis rahaminister lubas tulewal nädalal alles esitada, igal kuul tarwitada. Niikaua, kui see eelarwe esitatud ei ole, ei saa seda ka mitte teha. Ja kui ükskord nüüd need eelarwed tulewad, siis peab neid enne natukenegi waatama,

kui seda leadust wõimalik oleks wälja anda. Wahepaigus on aga niisugune wahekord, kus kellelgi krediiti ei ole. See igatahes loomulik kord ei ole, ja seda, kuidasmoodi seda wahekorda lahendada, peaks keegi wälja mõtlema, ja ma arwan, kui walitsus on jäänud oma eelarwe ettepanekuga hiljaks, siis peaks tema leidma teid ja wastawaid ettepanekuid tegema, et see seisukord loomulikule seisukohale saaks minna, et mitte niisuguseid waheid ei tuleks, nagu praegu näha on.

Rahaminister J. Kuk: Kuupalju eelarwe kokkuseadmine riigikontrolli läbi on takistatud, seda ma ei taha sugugi sõeluma ja arutama hakata, tähendan ainult, et temal õigus on seaduse järele eelkontrolli teostada ja kuidas tema seda teostab, oleneb sellest, kuidas ta oma ülesannetest aru saab. Et aga olulised põhjused siin eelarwe wiivituseks põhjusi andsid, see on wist küll peasi.

J. Seljamaa (töer.): Tööerakonna, sotsiaaldemokraatliku ja rahwaerakonna Asutawa Kogu rühmade nimel panen järgmise ülemineku-wormeli ette: „Rahaministri seletust arupärimise peale 1920. a. eelarwe sisseandmise kohta Asutawale Kogule ära kuulates läheb Asutaw Kogu päewakorras edasi.“

Juhataja A. Rei: Teisi ettepanekuid ei ole tehtud, panen rahwaesitaja Seljamaa ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawana nimega on ettepanek wastu wõetud.

Enne päewakorrale üleminekut soovib Wabariigi Walitsus Asutawas Kogus esineda erakorralise teadaandega.

3. Peaministri teadaandmine wägede ülemjuhataja ameti ärakaotamise kohta. **Peaminister J. Tõnisson:** Wäga ausatud rahwasaadikud! Selle järele, kui rahuläbirääkimised olid rahuloldawale lõpule jõudnud ja rahuleping oli alla kirjutatud, esines wabariigi sõjawägede ülemjuhataja kindral Laidoner 3. weebruaril s. a. Wabariigi Walitsusele ettepanekuga wabariigi sõjawägede organisatsiooni rahujalale ülewiimise kawaga ja palus seda läbi waadata ja kinnitada. Selle kawa juures oli ülemjuhataja ettepanekut mööda tarwis kõigepealt ülemjuhataja instituu, kui asutus, kes on warustatud äärmiselt suurte wolitustega wõitlemiseks wälise

waenlase vastu, pärast rahu allakirjutamist likwideerida. Ülemjuhatused edaspidamine rahuajal ei ole ülemjuhataja seletuse järel soovitatav iseäralikkude suurte wolituste tõttu, mille tarwitamine sõjaajal tarwilik wõitlemiseks wälise jõu vastu. Wabariigi Walitsus töötas ülemjuhatusena wabariigi sõjawägede organisatsiooni ülemineku kawa wälja ja kiitis põhimõttelikult ülemjuhataja ettepaneku ülemjuhatused iseseiswa instituudi kaotamise kohta heaks, kuid ei arwanud mitte wõimalikuks otsekohe rahulepingu ratifitseerimise järel Asutawa Kogu poolt sõjawägede ülemjuhataja instituuti ära kaotada, sest ühelt poolt ei olnud isegi tähtsamate rahulepingu tingimiste täitmine niikaugemale arenenud, et oleks wõinud juba selles asjas täit selgust omandada, kuidas rahulepingu täidewiimine areneb. Teisest küljest ei olnud rahwawäe demobiliseerimine mitte weel korraldatud. Kolmandaks ei olnud rahwuswaheline seisukord nii selge, et oleks wõinud sõjawägede ülemjuhatused instituuti likwideerimisega iseäralikult rutata. Sellepärast palus Wabariigi Walitsus ülemjuhatajat esialgu oma kohale edasi jääda. Nüüd on rahulepingu tingimistes mõned tähtsamad täidesaatmised niiwõrd juba arenenud, et selle arenemise käiguga rahul wõib olla, ei ole mitte näha, et rahulepingu elluwiiimine takistust leiab. Teiselt poolt on rahwawäes wanemad aastakäigud koju läinud ja järgmised aastakäigud lähewad juba homme koju. Terwe demobilisatsiooni kawa ja selle läbiwiimine on ülemjuhatused poolt nõnda korraldatud, et ülemjuhatused seletust mööda selles asjas takistust karta ei ole. Wälisrahwuswahelise seisukorra kohta on wiimastel nädalatel iseäranis meie lõunapoolse naabri mail ajakirjanduses erutawad teated ilmunud. Wabariigi Walitsuse teada ei ole aga seisukord mitte niisugune, et meil tõesti hädahoitu meie naabri poolt karta oleks. Sellepärast on Wabariigi Walitsus arwamisega, et meie wõime wabariigi sõjawägede ülemjuhataja instituuti lõpetamisele asuda, nagu seda ülemjuhataja ette pani. Ajakirjanduses on wiimasel ajal seletusi kuuldawale tulnud, nagu oleks Wabariigi Walitsuse ja sõjawägede juhatused wahel mingisugust põnewust olnud. On ka sellest juttu tehtud, nagu tunneksid sõjamehed endid haawatud selle läbi olewat, et on arwustatud sõjawäe üksikute organide tegewust ja sel puhul Asutawas Kogus

terawusi awaldatud. Wabariigi Walitsus wõib seletada, et temal mingisugust põnewust sõjawägede ülemjuhatusedega ei ole ja mis sellesse puutub, et ühte wõist arwamist awaldatakse selle üle, kuidas üksikud wäljaastumised on Asutawas Kogus sõjawäelaste meeoleolu peale mõjunud, siis on Wabariigi Walitsusel seisukoht, et Asutaw Kogu oma kõiksuses ega Asutawa Kogu rühmad ei ole millalgi meie rahwawäe vastu lugupidamatust wõi haawat olekut üles näidanud, (M. Kurs-Olesk, sd.: W ä g a õ i g e !) ei ole seda ka mitte meie sõjawägede ülemjuhataja ega sõjawäe juhtiwate meeste vastu üles näidanud, waid nagu Wabariigi Walitsus, nõnda on ka Asutaw Kogu wäga mitmel kujul oma tõsist lugupidamist ja poolehoidmist meie rahwawäe ja tema juhatused vastu üles näidanud. (W a h e l h ü ü d e d : Õ i g e !) Ja kui üksikutel puhkudel üksikud kõnelejad Asutawas Kogus üksikuid nähtusi sõjawäe organide tegewuses on arwustanud, terawaid sõnu on tarwitanud, siis on Wabariigi Walitsus sellest ikka nii arusaanud, et seal on arwustatud ja hinnatud üksikuid asju ja nähtusi, ilma et meie rahwawäe, ilma et Eesti ohwitsered, ilma et Eesti rahwawäe juhatused ja ülemjuhatused on tahetud haawata, kuidagiwiisi lugupidamatust nende vastu üles näidata ja kuidagiwiisi nende tööd, nende suuri teeneid Eesti iseseiswuse eest wõitlemises, Eesti riigi kaitsmisel, tahetud mitte hinnata. (W a h e l h ü ü d e d : Õ i g e !) Meie oleme kõik tunnistajateks, kuidas meie mehed rahwawäe on kangelaseks teinud. Need kangelaseteod on ajaloo päralt, (E l a w a d k i i d u a w a l d u s e d .) nende teened Eesti riigi kaitsmisel on selleks rahwuslikuks tagawaraks, millest ammutawad jõudu tulewad põlwed. Meie sõjawägede juhatused on niihästi meie rahwa, meie Asutawa Kogu, Wabariigi Walitsuse ja wäljamaariikide walitsused ja riigiwalitsejate poolt nii suurt ühemeelelist hindamist ja austawat tunnistamist leidnud, et meil ei ole tarwis mitte ühtegi sõna liialdades tarwitada selleks, et oma õiglast lugupidamist ja austust meie sõjawägede ülemjuhatused; ülemjuhataja ja tema lähemate kaastöölised ja kõigi meie juhtiwate sõjawäelaste kohta awaldada, nii nagu meie kogu rahwawäe austame. (K i i d u a w a l d u s e d p a r e m a l p o o l , k e s k e l j a o s a l t k a p a h e m a l p o o l .) Selles äratundmises tahab ka Wabariigi Walitsus sõjawägede

ülemjuhatusesse instituudi lõpetamisel sõjawägede ülemjuhatajale kindral Laidoner'ile ette panna, et tema meie rahwäest mitte ei lahkuks, waid et tema ainult pikemaajalisele puhkusele terwise parandamiseks läheks, misjuures Wabariigi Walitsus on põhimõttelikult otsustanud sõjawägede ülemjuhataja ametipuhkusele minna lasta täie palgaga kuni 6 kuuni. (Wahelhüüded: Õige! Kiidua waldused.) Ühtlasi peab Wabariigi Walitsus silmas, et meie rahwas peab oma tänu ka teisiti awaldama. Juba ajutine walitsus ja selle järele I Wabariigi Walitsus on awalikult kinnitanud ja seletanud, et Eesti rahwawäelased, kes iseäralikku wahwust üles näidanud, peawad iseäraliku autasu saama. Wabariigi Walitsus on juba ettepaneku teinud ja Asutawa Kogu rühmade keskel on walitsuse teadmise järele üksmeel, et Eesti wabadusriigi saajatel peawad iseäralikud eesõigused olema maasaamiseks. (Hüüded: Õigus!) Niisama arwab Wabariigi Walitsus, et meie sõjawäe juhatuses tegewad mehed, kes wabadusriigi kõrgema aumärgi saanud wõi selle saawad, peaksid saama iseäralikku rahwuslikku autasu. Selle kohta käiwad kawatsused pannakse Wabariigi Walitsuse poolt Asutawale Kogule kinnitamiseks ette. Sõjawägede ülemjuhataja kohta on Wabariigi Walitsus juba otsuse teinud: „Wabariigi Walitsus wabariigi sõjawäe ülemjuhataja kõrgeid teeneid Eesti iseseiswuse wõitluses hinnates, otsustas temale rahwuslikuks autasuks Eesti wabariigi poolt annetada maakoha täieliku sisseseadega ja selleks kiire korras krediiti määrata 1.000.000.“ (Kiidua waldused. Wahelhüüde: Oo!) Meie jõud on wäike, meie ei suuda mitte niipalju pakkuda, kui meie süda soowiks. Teie mäletate weel, kuidas Soome rahwas omi juhtijaid sõjamehi rahwusliku autasu kaudu on püüdnud austada. (H. Kruus, sr.: Soome kodanlased ainult!) Meie teame, kuidas ilmasõja lõpul oma austust üles on näidatud sõjawäe ja ülemjuhatajate wastu suurte autasude annetuste näol. Meie wõime ainult wäikseid annetusi muretseda, aga nendega tahame meie oma tõsisist lugupidamist üles näidata kõigi nende harukordiste hiilgawate teenete ja andeliste juhatajate eest, mis meie rahwawäele wõimaluse on andnud oma wahwust tarwitada selleks, et meie riiki kindlustada ja tema iseseiswust. Selles mõttes loodab Wabariigi Walitsus, et

meie rahwas oma esitusega, see on Asutawa Koguga ja Wabariigi Walitsusega ühes meeles walmis on. (Wahelhüüde: Ei ole.) Ma mõtlen, et mõned üksikud wastuhelid aitawad seda põhiheli selgemi üles tulla. (Elaw käteplaksumine, wälja arwatud sotsiaalrewolutsionäärid ja osa sotsiaaldemokraate.) Edasi on Wabariigi Walitsus otsustanud, et niikaua, kui meil ülemineku ajajärgus mitte täielikku rahuseisukorda wõimalik ei ole kätte saada, et meil tuleb erakordseid wõimuabinõusid tarwitada. Nii on meil weel hiljuti toiduainete wäljawedu nii suureks läinud, et Tartumaal ja Tartu linnas toiduainete hinnad mõne päewa jooksul kahekordseks tõusid. Walitsuse kindel käsi on sellest, kuipalju temal on seda wõimuüdi, mis riikluse mõtet esitab, ja see wõim on olnud senni sõjawäe ülemjuhatuses käes, (J. Piiskar, sr.: Aga walitsuse kindel käsi!) ja walitsus kooskõlas sõjawäe ülemjuhatajaga on iseäraliku päewakäsuga maksma pannud kõige kangemad karistused, ja need määrused mõjusid nõnda, et lühikese aja jooksul piiriäärsetes maakondades tunda oli. Piiriwalwe korraldamine meie rahwawäe osawõtmisel on käima pandud, aga meie peame silmas pidama, et meie piir oma 430 kilomeetriga on meie rahwawäe ja meie walweabinõudega wõrreldes nii suur, et peame seal kõige kindlmaid abinõusid tarwitama, et waheste jõududega sel pikal piiril wäljaweole tõkkeid teha. Meil on ka muidu tarwis kindlat sõjawõimu; niikaua, kui meil weel wõimalik ei ole sõjaseisukorda täielikult ära kaotada, on Wabariigi Walitsus otsustanud ülemjuhataja instituudi kaotamisega sõjawäe ülemjuhataja wolitusi ajutiselt panna sõjaministri peale, nagu see wõimalik on Eesti wabariigi walitsemise ajutise korra § 15. p. b järele. Nende wolituste tarwitamine sünnib sõjaministri poolt Wabariigi Walitsusega täielikus kooskõlas. Ajutine sõjawäe korraldus on loodud nii, et tegelik sõjawäe juhtimine on koondatud sõjaministri all seiswa sõjaministeeriumi walitseja kätte, kelleks on elukutseline sõjamees ja kelle alla käiwad sõjawägede staap ja teised sõjawäe korraldused, nagu kindralstaap, warustuswalitsus jne. Ülemjuhatuses poolt on terwe sõjawäe juhatus korraldus nii wälja arendatud, et iseseiswa ülemjuhatusesse instituudi kaotamisega otsekohe, nagu automaatselt lähe-

wad kõik asutused terwes koosseisus ja wahekorras sõjaministeeriumi alla, ilma et mingisuguseid wapustusi tuleks. Nagu ülemjuhataja kindral Laidoner on Wabariigi Walitsusele seletanud, wõib see üleminek üheainsa silmapilguga sündida, ilma et seal mingisugust waheaega wõi ülemineku järku oleks, kus sõjawäe juhatause lõtwenemist tuntakse. Selle korralduse abil on meil wõimalik kõiki neid huwisid rahuldada, mis meil on sõjawäe juhatamises ja korraldamises, ühtlasi rahujalale seadmises ja üldises piiriwalwe riiklikus korras. Wabariigi Walitsus loodab, et Asutaw Kogu, ilma et siin tõsiseid lahkuminekuid tuleks, niihästi sõjawägede juhatause korralduse kui ka instituudi lõpetamise puhul kawatsuste ja määruste heakskiitmisega võimaluse annab, et Wabariigi Walitsus täies kindluses wõib need kawatsused täide wiia. Meie loodame, et uue korraldusega see kindel kord ja see tõsine enesewalitsemine ja tõsine kohusetäitmine waim, mis sõjawägede ülemjuhatause all Eesti wabariigi rahwawäes on walitsenud, saab edasi kestma, meie riigi ja rahwa julgeolekut kindlustades. Selles teadmises, et Eesti rahwawägi oma ülemjuhatajaga on, ajaloolikke wägitagusi korda saates, loonud selle jõu, mille waral Eesti riik ja rahwas ennast kaitsma saab ja tulewikus iga võimaluse wastu seisab Eesti iseseiswuse ja Eesti riikluse teenistuses.

K. Ast (sd.): Ma teen ettepaneku waheaega määrata.

Juhataja A. Rei: Rahwaesitaja Ast'i poolt on ettepanek tehtud waheaega määrata. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. On ettepanek tehtud waheaega 20 minuti peale määrata. (Hääletatakse.) See ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud. Kuulutan waheaja.

Waheaeg algab kell 6.30 min.

Koosolek algab uuesti kell 7.20 min.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretääri kohal abisekretäär **A. Jürman**.

J. Järwe (rhw.): Rahwaerakonna rühma nimel panen ülemineku-wormeli ette: „Wabariigi Walitsuse seletusi ära kuulates ja kawatsusi heaks kiites läheb Asutaw Kogu päewakorras edasi.“

Juhataja A. Rei: Rahwaesitaja Järwe poolt on järgmine ülemineku-wormel ette pandud: „Wabariigi Walitsuse seletusi ära kuulates ja kawatsusi heaks kiites läheb Asutaw Kogu päewakorras edasi.“

M. Martna (sd.): Sotsiaaldemokraatide rühm ühineb rahwaerakonna ülemineku-wormeliga, niipalju kui ta käib walitsuse seletuse esimese poole kohta, enesele õigus jättes seisukoha wõtmiseks walitsuse seletuse teise poole kohta, siis kui selle kohta Asutawas Kogus kindel ettepanek tehakse.

J. Seljamaa (töer.): Tööerakonna rühma nimel teatan, et tööerakonna rühm ühineb rahwaerakonna poolt ettetoodud wormeliga.

H. Kruus (sr.): Walitsuse poolt erakorraliselt ettekantud teadaande kohta on weel warane üksikasjaliselt sõna wõtta. Ei saa aga mitte puudutamata jätta kahte peamomenti: kõigepealt sõjawägede ülemjuhataja instituudi ärakaotamise ja selle ülemjuhataja asjade sõjaministri alla andmise küsimust ja teiseks Wabariigi Walitsuse kawatsust wabadusristi omanikkudele ja eeskätt wägede ülemjuhatajale suurte eesõiguste andmise kohta. Kawatus rutuliselt sõjawägede ülemjuhataja instituudi ärakaotamise kohta on iseenesest terwitataw. Wägede ülemjuhataja instituudi edasikestmine praegustes tingimistes, kus sõjategewus lõppenud, on otstarbetu ja teisest küljest on instituudi edasikestmine terwe rea nähtusi tekitanud, mis meil hukkamõistetawad on. Kuid meie rõhutame, et Wabariigi Walitsuse kawatus, maa sõjawägede ülemjuhataja wõimu alt sõjaministeeriumi alla anda, sisuliselt asja wäga wähe muudab. Sellepärast on soowitaw, on tarwilik, et Wabariigi Walitsus esineks sellekohaste ettepanekutega rahuaegse sõjawägede walitsemise korra kohta. Mis puutub teise küsimusesse, nimelt wabadusristi omanikkudele teatawate õiguste andmisesse, siis peame omaks kohuseks siin tõsist hoiatust teha. Kui meie wabadusristi omanikkude nimekirja waatleme, siis näeme esimesel kohal neid inimesi, kes kogu selle sõja kestwusel märksa paremates tingimistes on olnud, on wõinud suurema rahuldustunde oma ülesannet täita ja suures au-paistuse hiilguses liikuda. Ei leia millegiga põhjendatud olewat, et waba-

dusristi omanikkudele antakse teatawad eesõigused maasaamises, peale nende, mis on ära nimetatud maaseaduses, see on et nad esimeses järjekorras maad saavad. Kuid kindel on, et kui Asutaw Kogu oma enneawaldatud määrusi austab, siis peab ta ka selles asjas antud maaseaduse piiridesse jääma ja et see ka Wabariigi Walitsusele juhtnööriks peab olema ja mingisuguseid muid eesõigusi maasaamises ei tohi olla. Muus peawad nad täiesti ühelaadilised olema teiste kodanikkudega. Ma tuletan meelde maaseaduse § 16., kus on öeldud, et maad antakse maasoowijaile üksikult wõi teiste soowijatega koos, olgu et nad maad peawad wõi maapidamisest elawad. Kui nüüd aga kõigest hoolimata siiski Wabariigi Walitsusel kawatus on kinkida meie sõjawägede ülemjuhatajale kohta, mis pehmelt öeldud sisuliselt iseenesest mõisa tähendaks, silmas pidades, et selleks nõutakse krediiti ühe miljoni marga suuruses, siis pean ma selle wastu kindlasti protesteerima. Asutaw Kogu ei ole maa eesõigusi mitte selleks kaotanud, et wanu parunid wälja tõsta ja teisi asemele asutada. Selles mõttes ei pea meie neid walitsuse kawatsusi rahuloldawaks ja sotsialistide-rewolutsionääride rühma poolt teen järgmise ettepaneku: „Peaministri erakorralist teadaannet ära kuulates otsustab Asutaw Kogu Wabariigi Walitsusele kohuseks teha rahuaegne sõjawägede walitsemise kord kiires korras wälja töötada ja Asutawale Kogule ette panna, samuti samme astuda sõjaseisukorra rutuliseks lõpetamiseks.“

H. Leesment (krst.): Kristliku rahwaerakonna poolt teatan, et see erakond rahwaerakonna poolt ette pandud wormeliga ühineb.

Juhataja A. Rei: Sõnasooiwaid walitsuse teadaande kohta rohkem ei ole. On ette kantud järgmised üleminekuwormelid, üks rahwaesitaja Järwe poolt, nimelt: „Wabariigi Walitsuse seletusi ära kuulates ja kawatsusi heaks kiites läheb Asutaw Kogu päwakorras, edasi,“ ja teine sotsialistide-rewolutsionääride rühma poolt, nimelt: „Peaministri erakorralist teadaannet ära kuulates otsustab Asutaw Kogu Wabariigi Walitsusele kohuseks teha, rahuaegne sõjawägede walitsemise kord kiires korras wälja töötada ja Asutawale Kogule ette panna, samuti samme astuda sõjaseisukorra rutuliseks lõpetamiseks.“ Ma panen need

ülemineku-wormelid ses järjekorras hääletamisele, nagu nad sisse on tulnud. Esiteks rahwaesitaja Järwe üleminekuwormel ja siis rahwaesitaja Kruus'i. (Hääletatakse.) Nähtawana musega on r.h.s. Järwe ülemineku-wormel wastu wõetud.

5. Määrus Wabariigi Walitsuse õiguste kohta riigiasutuste koosseisude ja riigiteenijate palkade asjus — I lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **J. Piiskar:** See ettepanek on rahwasaadikute kätte juba antud ja ma loodan, et rahwasaadikud on

teatawatele seisukohtadele juba asunud ja sellepärast ei mõtle ma pikemalt selle asja juures peatada, waid kriipsutan ainult paari sõnaga motiwi alla, mille pärast rahaasjanduse komisjonis on waidlusi olnud. Rahaasjanduse komisjonis selgus, et see ettepanek ei rahulda kõiki neid, kes riigiteenistuses on, näiteks riigikontrolli, kooliõpetajaid jne. See ettepanek jätab lahtiseks teatawate ametkondade palganormeerimise, 1) sellepärast, et kõik ametkonnad ei allu mitte ministeeriumidele, näiteks kooliõpetajad ja siis 2) on teatawate ametkondade palgad ära määratud teatawate eriseaduste kaudu ja isesugustel alustel, näiteks kohtuametnikkude palgad, siis on kooliõpetajate palkade seadus, mida siin arwesse ei ole wõetud ja mis ometi kooskõlasse tulewad wiia. Kõiki riigilt palgasaajaid selle määruse alla mahutada tähendaks mõnele liigile, kui mitte otsekohe palgalanemist, siis wähemalt endise palga peale jäämist, mida mitte soowida ei tuleks. Tagajärg oleks loomulikult see, et nende üksikute liikide kohta tulewad jällegi uued määrused wälja töötada ja sedamoodi kujuneb sellest teataw ring, nimelt palgatöötamise ring. Praegu on esimene samm ja selle järele tulewad teised jne., ja sedamoodi wiimaks rahaasjanduse komisjon kui ka Asutaw Kogu ei saagi muud teha, kui seda ringi mööda käia. Palkade tõstmise küsimust arutades kaaluti ka seda küsimust, kas ei oleks wõimalik nendele normidele, mis praegu makswad on, protsenti juurde lisada nagu seda tehti enne jõulut, kuid selle juures toonitas töö-hoolekandeministeeriumi esitaja, kelle käes palkadenormeerimise küsimus oli ja kelle käes ka otsekohesed materjaalid olid, et wahepeal on selgunud, et palkadejaotus mõnes

osas ei ole küllalt otstarbekohane ja on tarwis teatawaid ametnikke asetada teis-tega wõrreldes kas kõrgematesse wõi alamatesse järkudesse. Selles mõttes ei saanud rahaasjanduse komisjon oma poolt teha ettepanekut, et palkasid teatawa protsendi wõrra kõrgendada. Seda kõike silmas pidades oli rahaasjanduse komisjonil ka selge see, et palkadekõrgendamise küsimus on saanud päewaküsimuseks, mille lahendamiseks ei saa wiitwata senni, kui nüüd uus põhjalikum seadus selle küsimuse lahendamiseks wälja töötatud saaks, sest see wõiks hulga aega wõtta. Kõike neid argumente silmas pidades, mille kohta kirjalik ettepanek on tehtud, jõuti otsusele, et tulewad Wabariigi Walitsusele anda need õigused, mis ta nõuab enese ettepanekuga. Sellejuures ei arwa rahaasjanduse komisjon mitte tarwis olewat fikseerida neid norme, mis ometi Wabariigi Walitsusele wõimalusi jätawad nende piirides oma äranägemise järele talitada. Ühes sellega aga, et palkadeküsimust ja palkade tulewast normeerimise wõimalust seada sarnasele alusele, mis wõimaldaks ühekorraga, ühe määrusega, kas neid tõsta wõi alandada, leidis rahaasjanduse komisjon tarwiliku olewat, et ligemal ajal wälja töötataks ühine palgaseadus, see tähendab, need alused, mis palkade kõrgendamise juures tarwis arwesse wõtta, et edaspidi, kui wajadus tuleb palganorme muuta, tarwis ei oleks terwet rida eriseadusi läbi waadata ja muuta, waid et wõiks igakord ühe seadusega wõi ühe määrusega seda teha. Selles mõttes ja neil motiividel ongi tehtud see ettepanek walitsuse eelnõu tagasi lükata ja walitsusele ülesandeks teha kõige hiljemalt 30. aprilliks esineda palgaseaduse eelnõuga. Kunni uue seaduse maksmapanemiseni aga anda walitsusele tarwilikud wolitused. Rahaasjanduse komisjoni nimel teen ettepaneku selle

seletuse kaasas olew määrus Wabariigi Walitsuse õiguste kohta riigiteenijate palkade asjus esimesele lugemisele wõtta.

Juhataja **A. Rei**: Aruandja poolt on ettepanek tehtud asuda määruse I lugemisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Piiskar**: Teen ettepaneku see eelnõu I lugemisel wastu wõtta.

Juhataja **A. Rei**: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

6. Awalikkude algkoolide seadus — II lugemisel.

Hariduskomisjoni aruandja **W. Päts**: Awalikkude algkoolide seadus on pooleli jäänud. Meie olime jõudnud § 19-ni. Järgmised paragrahwid sisaldawad eneses ettepanekuid ja määrusi, mille kohta oleks tarwis hariduskomisjoni seisukohta teada saada, et ligemaid waidlusi suures kogus ära hoida. Teen ettepaneku see päewakorrapunkt tänasest päewakorrast ära wõtta, et siis järgmisel korral hariduskomisjoni aruandja wõiks seisukohaga esineda.

Juhataja **A. Rei**: Ettepanek on tehtud wiimane päewakorra-punkt ära jätta. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud. Seega on tänane päewakord läbi. Kas tehakse ettepanekuid järgmise koosoleku aja kohta? Ettepanekuid ei tehta — seega on järgmine koosolek harilikul ajal, teisipäewal kell 5 p. l.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 7.45 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Asutawa Kogu esimees **A. Rei**.

Abisekretäär **A. Jürman**.